'Development' versus People:
Gujarat Model of Land Acquisition and People's Voices

April 2012

PEOPLE • MOVEMENT • CHANGE
BSC
Behavioural Science Centre

End poverty. Together.
actionaid

EXECUTIVE SUMMARY

In brief

1) 'Acquisition' in Gujarat goes beyond the government's intervention to include alienation of privately held agricultural land as well as common property resources which are government-held, through government instruments (GRs, Notifications, policies, circulars), the intentions of which are not always in the public domain. These often work in tandem with private corporate interests bringing distortions in the land market, which benefit the private corporate players and political actors, to the gross detriment of the land owner or the people that depend on the said land (private or commons).

2) The 'model' of land acquisition being followed in Gujarat is no different from that being followed elsewhere. On the parameter of contention and conflict over land transfers, the claim of the GoG that it is a win-win situation for all concerned is contrary to the fact of widespread discontent on the ground and farmers feeling pressurised to part with their landholdings.

3) The government has not played the role of an impartial facilitator. Rather, it has come out very emphatically on the side of private industry.

4) Gujarat has shown a tremendous spurt on parameters of economic growth such as PCI, NSDP, and industrial output. However, it sits uncomfortably with the presence of malnourishment, anaemia among women and girls, low sex ratio and CSR, high IMR and MMR and high levels of poverty and hunger. The growth and development that Gujarat is witnessing today is not inclusive; it is creating 'enclaves' of prosperity amid a sea of suffering.

5) Huge amount of land acquired in the name of 'development' and public purpose. The data on land being given to industry is skeletal.

6) Land acquired by GIDC is now being divested to the plot owners (private land snatched away from farmers and now given to industry owners).

7) Continuing acquisition by GIDC despite huge unutilised plots.

8) The massive transfer of land to industry is leading to a concentration of huge tracts of land with a few industrial houses (Adanis, Essar, Tatas, L&T, Reliance ...).

9) The land being given to industry is officially classified as degraded or 'waste' land. But how land gets classified as waste land is not in the public domain; at least not common knowledge. Private agricultural land, post-acquisition, is classified as *'padtar'* on 7/1 2 documents. Similarly, *'gauchar'* land earmarked for industry, is sought to be reclassified as *'padtar'* on village records, and then transferred to industry. Vast stretches of productive land are thus, on official record, turned 'unproductive'.

10) The generous gifts of land to industry are accompanied by strenuous efforts to withhold land which is legally due to the Adivasis under FRA or the dalits (land redistribution), or development of *gauchars.*

11) Exceptions are made in the case of certain industrial houses (through GRs) granting special permissions not applicable to others.

12) Allowing sale of leased land to certain industrial houses (through GRs) which is not permissible by law.

13) The aggressive onslaught of industrialisation is putting a stress on environment endangering traditional livelihoods.

14) The instruments that transfer land to industry are by and large legal (Acts and GRs and notifications) which make it difficult to challenge their validity in courts of law, despite the overt illegality involved in it.

15) The terms used for classification of land use continue to adhere to an imperial imperative of revenue collection. 'Wasteland' is an imperial coinage which replaced the understanding of 'common land' or 'common property'. That independent India has not felt the need to replace such terms is indicative of an imperial mindset that continues to pervade the echelons of power.

16) In fact, the government, far from acting as a trustee of 'national resource' (at least in Gujarat) seems to be in an unusual hurry to 'liquidate' this national resource on which most poor and asset-less communities – landless people, fisherfolk, *maldharis* and pastoralists – depend.

17) The definition of 'public purpose' found in LAA, 1894 (for which land is purportedly acquired) is very vague and all-encompassing giving sweeping powers to the government. This allows for nexus to come up – between government and industry, industry and bureaucracy, bureaucracy and executive, between retired revenue officials and industry, elected *panchayat* members (oftentimes only the *sarpanch)* and industry, ...

18) The broader question which arises is the nature of 'development' and public purpose that is being pursued – how public is the purpose of SRFDCL or Mahatma Mandir or MPSEZ or Nirma or Dholera SIR?

Land acquisition is a topic that is fraught with debates ranging from the purely practical to those deeply philosophical. On the one hand, acquisition of farmland for purposes of industrialization or urban growth – as land acquisition is generally purported to mean – is considered to be crucial to development. On the other hand, issues pertaining to rights to life and survival are raised in the context regarding those whose land is thus acquired.

The present study seeks to understand the story of 'development' in Gujarat from the angle of "land acquisition". The term "land acquisition" is a misnomer for the process that is unfolding in Gujarat in the sense that it does not capture the entire gamut of processes and procedures that accompany land dealings. While the term 'acquisition' is used to refer to the government's intervention of divesting the owner of the land in question invoking the LAA, 1894 or any other statutory instrument, the processes in Gujarat also include alienation of privately held

agricultural land as well as common property resources which are government-held, through government instruments (GRs, Notifications, policies, circulars), the intentions of which are not always in the public domain. At least not at the time that unsuspecting farmers 'sell' their land to land sharks. These often work in tandem with private corporate interests which brings in distortions in the land market, which benefit the private corporate players and political actors, to the gross detriment of the land owner or the people that depend on the said land (private or commons).

Elsewhere in India, the protests have been put down with violent force by the government (Singur, Nandigram, Jagatsingpur, Koodankalam, ...). Yet, Gujarat has remained free from such 'controversies'. That is why the 'Gujarat model' of 'land acquisition' is being touted as one that merits emulation. For that very reason also it merits a further scrutiny. This is in full recognition of the fact that this study is neither extensive nor exhaustive but only touches upon some of the important issues involved in this debate.

Massive amounts of land, nearly 16% of the total reporting area of the state, have been acquired between 1960 and 2004 (Lobo and Kumar, 2009) for various purposes, chief among them 'water' and 'transport and communication'. These being pre-requisites for commerce and industry, land being used by industry has seen a sudden growth in the years following 2001-2002. Some industry friendly policies and rules and Acts coupled with the fact of essential infrastructure being in place seem to be possible reasons.

The data on land being given to industry is skeletal and has to be collated from various sources. This is because comprehensive statistics on the same from the government are not available. Some data given by the Revenue Minister on the floor of the Assembly, skeletal as it is, is alarming. Nearly 2.21 crore sq.m. of forest land has been given over to industry between 2007 and 2009. Collation of public documents also reveals the fact that nearly 788380568.80 sq. m. (78,838 ha.) of land has been given to industry (maybe *gauchar* and wasteland). These data are alarming; what is even more alarming is the secrecy surrounding the data on land. RTI queries to the Revenue department as to these aspects have been turned down. We were told that "this data is not available with the Department and hence is not being provided".

The massive transfers of land to industry is leading to a concentration of huge tracts of land with a few industrial houses (Adanis, Essar, Tatas, L&T, Reliance ...). SEZs are allowed to use 50% of the land for non-processing uses such as educational institutes, hospitals, residential and commercial complexes and such like. This is leading to privatisation of commons on the one hand, and on the other, turning land into real estate, fuelling unreal prices of realty. The same case is repeated with GIDC lands in its estates – extending the deadline for utilisation of plots, allowing the lease holders to buy the plot on hire purchase and turning lease-hold land into freehold land. It is turning a privately held asset into a public one and then privatising the same for industrialists and business-owners, showing a clear bias against small and medium agriculturists.

In fact, the government, far from acting as a trustee of 'national resource' (at least

in Gujarat) is seen to be behaving as the 'owner' of the lands under its jurisdiction and seems to be in an unusual hurry to 'liquidate' this national resource on which most poor and asset-less communities – landless people, fisherfolk, *agarias, maldharis* and pastoralists – depend.

Again, we are told that the land being given to industry is degraded or 'waste' land. But how land gets classified as waste land is not in the public domain; at least not common knowledge. However, our cursory inquiry has revealed that post-acquisition by GIDC even agricultural land gets classified as 'waste land' *(padtar).* Even *gauchar* land, when it is to be transferred to industry, as was the case in Jamnagar with Reliance Infrastructure, the District Collector issues an order to the gram panchayat to remove the said land from *gauchar* classification and re-classify it as *padtar.* Hence, how much of the *padtar* land, transferred to industry, was originally privately held agriculture land or *gauchar* land is not in the public domain.

The generous gifts of land to industry are accompanied by strenuous efforts to withhold land which is legally due to the Adivasis under FRA or the dalits (land redistribution). The many policy and fiscal incentives to industry are not matched by similar incentives for agriculture (agro-business being different in our understanding from agriculture). The aggressive onslaught of industrialisation is putting a stress on environment endangering traditional livelihoods. It is no surprise then that despite continuous increases in NSDP there is widespread hunger in Gujarat (nearly 42% of children are malnourished)!! The dividends of LPG are *not* trickling down.

It would not be an exaggeration to say that the growth of Gujarat is being funded by the poor of Gujarat, the Adivasis, the Dalits and the Muslims, the women, or the *maldharis,* the pastoralists, the saltpan workers (the *agariyas),* the fisherfolk, the landless wage workers ... Their participation in the process of 'development' has been taken for granted, the benefits to them, notional as they are, have been assumed, their voice has been silenced. Their perspective on the 'development' of Gujarat is an indictment of the present paradigm; reason enough to ignore, by-pass and silence them through indifference.

The instruments that transfer land to industry are by and large legal (Acts and GRs and notifications) which make it difficult to challenge their validity in courts of law, despite the overt illegality involved in it. The courts have bought the 'LPG as policy' argument. Legal challenge is thus difficult, as many instances prove. People's resistance, as was seen in the case of Mahua or by MASS in Bhadreshwar, Kutch, appears as of now to be the most workable method.

In the immediate future these issues need to be brought centre-stage, with pressure on the government to come out with real-time and credible data on land use. With time, the debate would have to be broadened to question the very nature of 'growth' that we are witnessing, to question the paradigm of development that the state would have us pursue, and to collectively seek answers and responses.

અહેવાલનો સારાંશ

૧. ગુજરાતમાં જમીન સંપાદનની પરિભાષા સરકારી દરમ્યાનગીરી સુધી સીમિત નથી. એમાં ખાનગી ખેતીની જમીન તેમજ સામુહિક મિલકતની જમીનોનો (જે સરકારી કબજા હેઠળ છે) પણ સમાવેશ થાય છે. આ જમીનોનું સંપાદન સરકારી ઠરાવો, જાહેરાતો, નીતિઓ જેવા કાનુની સાધનો વડે કરાયા છે જેના હેતુઓ હંમેશા જાહેર નથી હોતા. તે નીજી ઔધોગિક હિતો સાથે મળીને જમીનના બજારમાં વિકૃતીઓ લાવે છે, જે આખરે નાના/સિમાંત ખેડૂતો (જમીન માલિકો) તથા સહિયારી જમીન ઉપર જીવન નીભાવતા અત્યંત ગરીબ કુટુંબોને ભોગે નીજી ઉધોગો અને રાજકારણીઓને ફાયદા કરાવે છે.

૨. ગુજરાતનું જમીન સંપાદનનું મોડેલ એ અન્ય જગ્યાએ અમલ થતા મોડેલ કરતા જુદુ નથી. જમીન સંપાદન અંગે વિવાદો અને ઝઘડાઓ સંદર્ભે ગુજરાત સરકારનો બંને પક્ષે નફાની પરિસ્થિતિના દાવાઓ ખરેખર ધરાસ્તરની હકીકતોના સંદર્ભે ખોટા સાબિત થાય છે અને ખેડૂતોને દબાણમાં આવી પોતાની જમીનોથી વિખૂટા થવું પડે છે.

૩. સરકારે એક નિષ્પક્ષ સંકલકની ભૂમિકા ભજવી નથી અને તે નિજી કંપનીઓ તરફનો ભારપૂર્વકનો જૂકાવ સાથે બહાર આવી છે.

૪. પી.સી.આઈ., એન.એસ.ડી.પી. અને ઉધોગિક પેદાશ જેવા આર્થિક વિકાસના માપદંડો માટે ગુજરાત ના વખાણ થયા છે. જો કે કુપોષણ, મહિલા અને બાળકીઓમાં પિલિયા, ઘટતો બાળકીનો દર અને સી.એસ.આર., ઊંચો શિશુ મૃત્યુ અને માતા મૃત્યુદર તેમજ મોટા પ્રમાણમાં ગરીબી અને ભૂખ જેવા પરિબળોની હાજરી વિરોધાભાસી છે. ગુજરાતની વૃદ્ધિ અને વિકાસનું મોડેલ આજે સમાવેશી નથી; તે દુઃખના દરિયામાં સધ્ધરતાના ટાપુઓ બનાવે છે.

૫. વિકાસ અને જાહરેહિતના નામે વિપુલ પ્રમાણમાં જમીન સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે અને ઉધોગોને આપવામાં આવેલી જમીનની માહિતી પ્રજાથી છાની રાખવામાં આવે છે.

૬. જી.આઈ.ડી.સી.એ સંપાદિત કરેલી જમીનો હવે જમીન પ્લૉટ ધારકોને ફળવાઈ ગઈ છે (ખેડૂતો પાસેથી અંગત જમીનો છિનવી લેવામાં આવી અને ઔધોગીક એકમોને આપી દેવાય).

૭. ખૂબ વિશાળ પ્રમાણમાં બિન ઉપયોગી હાલતમાં જી.આઈ.ડી.સી. પાસે જમીનો પડેલી હોવા છતાંય તેણે જમીન સંપાદન ચાલુ રાખેલ છે.

૮. પુષ્કળ પ્રમાણમાં જમીનો ઔધોગિક એકમોને હસ્તાંતરિત થતા કેટલીક કંપનીઓ (અડાણી, એસ્સાર, ટાટા, એલ.એન્ડ.ટી., રિલાયન્સ...) પાસે મોટી માત્રામાં જમીનોની હુકુમતો/પ્રદેશો રચાયા છે.

૯. ઔધોગિક એકમોને ફળવાયેલી જમીનો અધિકારની રૂએ પડતર કે ખરાબાની જમીન તરીકે જાહેર કરવામાં આવી છે. પણ જમીનના વર્ગીકરણની પ્રકિયા પ્રજાથી ગુપ્ત રાખવામાં આવે છે. એવીજ રીતે ગામની ગૌચરની જમીનો ગામના દસ્તાવેજોમાં 'પડતર' તરીકે ફરીથી વર્ગીકૃત થાય છે અને ત્યારબાદ ઔધોગિક એકમોને ફળવાય છે. આમ ઉપજાવ જમીનો મોટો જથ્થો અધિકૃત દસ્તાવેજોમાં 'બિનઉત્પાદક જમીન' તરીકે ફેરવાય છે.

૧૦. ઔધોગિક એકમો પ્રત્યે ઉદારતાપૂર્વકની જમીનની ભેંટની સાથે સાથેજ અત્યંત ખંતપૂર્વક આદિવાસીઓ તથા દલિતોને તેનાથી વંચિત રાખવામાં આવે છે.

૧૧. કેટલાક ઔધોગિક એકમોના કિસ્સાઓમાં સરકારી ઠરાવો થકી વિશેષ પરવાનગી (કે જે અન્યને લાગુ પડતી નથી) આપી અપવાદો ખડા કરવામાં આવે છે.

૧૨. ઔધોગિક એકમોને ભાડાપટ્ટે આપેલી જમીનોને વેચવાની પરવાનગી પણ આપવામાં આવે છે જેની ખરેખર કાયદાકીય જોગવાઈ નથી.

૧૩. ઔધોગિકરણનો વાર પર્યાવરણ પર દબાણ ઉભુ કરે છે જેનાથી પારંપરીક જીવનનિર્વાહ જોખમાય છે.
૧૪. જમીન હસ્તાંતરણના સાધનો (કાયદા, સરકારી ઠરાવો, સૂચનાઓ) મોટા ભાગે કાયદાકીય છે જેનાથી તેમાં દેખાતી ગેરકાયદેસરતા હોવા છંતાય ન્યાયાલયમાં પડકારવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે.
૧૫. જમીન વપરાશને લઈને જમીનોના વર્ગીકરણ માટે જે શબ્દો વપરાય છે તે મૂળ મહેસૂલ ઉઘરાવવાના હેતુને લઈને જ થાય છે. પડતર જમીન એ એક બ્રિટિશ મહેસૂલ (રોકડ રકમ) ઉઘરાવવાનું સાધન હતું. સ્વતંત્ર ભારતને આવા શબ્દો બદલવાની જરૂરિયાત નથી જણાઈ જે આપણી સામ્રજ્યવાદી માનસિકતા દર્શાવે છે.
૧૬. હકીકતમાં સરકાર કે જેણે આવા રાષ્ટ્રિય સંસાધનોના ટ્રસ્ટી તરીકે ફરજ બજાવવી જોઈએ (ગુજરાત સંદર્ભે) તે આવા સંસાધનોની ઉતાવળે દલાલી કરવાની હોડમાં જણાય છે કે જે સંસાધનો ઉપર મોટા ભાગના ગરીબો, સંસાધન વિહોણા સમુદાયો-જમીન વિહોણા લોકો, માછીમારો, માલધારી આધારિત છે.
૧૭. ૧૮૯૪ના જમીન સંપાદન ધારામાં જાહેર હિતની વ્યાખ્યા ખૂબ અસ્પષ્ટ રાખવામાં આવી છે અને બધાજ પ્રકારની સત્તા સરકારને સોંપેલી છે જે વિવિધ હિતધારકો જેમકે સરકાર અને ઔધોગિક એકમો, ઉધોગો અને અમલીતંત્ર, અમલીતંત્ર અને કારોબારી તંત્ર, નિવૃત્ત મહેસૂલી અધિકારીઓ અને ઉધોગો, ચૂંટાયેલ પંચાયત પ્રતિનિધિઓ (મોટા ભાગે સરપંચ) અને ઉધોગો વચ્ચે સાંઠગાંઠ/કડી ઉભી કરે છે.
૧૮. ચિંતા ઊભી કરતો પ્રશ્ન એ છે કે જે રીતે 'જાહેરહિત માટે વિકાસ'નો પ્રચાર થાય છે- એસ.આર.એફ.ડી.સી.એલ. અથવા મહાત્મા મંદિર કે એમ.પી.એસ.ઈ.ઝેડ કે નિરમા કે ધોલેરા એસ.આઈ.આર. (વિશેષ રોકાણ પ્રદેશ/વિશેષ આર્થિક પ્રદેશ) એ જાહેરહિત માટે કેવી રીતે હોઈ શકે?

જમીન સંપાદન એ એક એવો વિષય છે જેના વિશે અનુભવ આધારિત ચર્ચાઓથી માંડીને ફિલૉસૉફી ચર્ચાઓ પ્રવર્તે છે. એક બાજુ ઔધોગિકરણ કે શહેરીકરણ માટે ખેતીની જમીનોનું સંપાદન-જે સામાન્યતઃ જમીન સંપાદન હેતુ છે તેમ દર્શાવવામાં આવે છે-તે વિકાસ માટે ખૂબ મહત્ત્વનું ગણવામાં આવે છે. તો બીજી બાજુ જેની જમીનો જાય છે તેને માટે જીવવાનો અધિકાર અને ટકી રહેવા જેવા મુદ્દાઓ ઊભા થાય છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ગુજરાતનાં વિકાસની વાર્તા જમીન સંપાદનની દ્રષ્ટિથી સમજવાની કોશિશ છે. ખરેખર ગુજરાતમાં જે પ્રક્રિયાથી જમીનો મેળવવામાં આવે છે તે સંદર્ભે 'જમીન સંપાદન' શબ્દ યોગ્ય નથી કારણકે તે જમીનની લેણ-દેણની દરેક પદ્ધતિ/પ્રક્રિયાની બધીજ બાબતો સ્પષ્ટ કરતુ નથી. સંપાદન શબ્દ જમીન માલિકી બદલવાના સરકારના હસ્તક્ષેપને છતો કરે છે. સાથે સાથે ૧૮૯૪માં બનેલ જમીન સંપાદન ધારો તેમજ અન્ય આવા કાયદાકીય સાધનો સામે પ્રશ્નો ખડા કરે છે. ગુજરાતમાં આ પક્રિયામાં અંગત માલિકીની ખેતી જમીન તથા સરકારની માલિકી ધરાવતા જાહેર સંસાધનો પણ સરકારી ઠરાવો, સૂચનાઓ, નીતીઓ જેવાં સાધનો થકી સંપાદન કરવામાં આવે છે, કે જે હંમેશા જાહેર હિત માટે હોતા નથી અને ખરેખર એવા સમયે તો નહિંજ કે જયારે શંકાહિન ખેડૂત જમીનનાં મોટા દલાલોને પોતાની જમીન વેચી દે. આ કામમાં મોટા ભાગે અંગત ઉદ્યોગ એકમોનો રસ રહેલો હોય છે. જે જમીન બજારમાં ઉતાર-ચડાવ આણે છે. જેનાથી અંગત કંપની ધારકો અને રાજકીય પક્ષોને જ ફાયદો થાય અને આવી જમીનો કે સંસાધનોના માલિકો અથવા તેના ઉપર આધારિત લોકોને સંપૂર્ણ નુકશાન થાય.

ભારતમાં અન્ય ઠેકાંણે જમીન સંપાદનનો પ્રતિકાર સરકાર દ્વારા હિંસાત્મક રીતે ડામી દેવામાં આવ્યો

(સિંગુર, નંદિગ્રામ, જગતસિંગપુર,કુડાનકુલમ...) છતાંય આવા વિવાદોથી ગુજરાત વેગળુ રહ્યું છે. અને તેથી જ જમીન સંપાદનના ગુજરાતના મોડેલને અનુકરણરૂપ માનવામાં આવે છે. અને આ જ કારણથી તેની વધારે છાનબિન આવશ્યક બને છે. આ સંદર્ભે આ અભ્યાસની હકીકત એ વ્યાપારિક રીતે કે સંપૂર્ણ રીતે થયેલ નથી. પણ આ ચર્ચાઓ સંદર્ભે કેટલાક મુદ્દે અંગુલી નિર્દેશ કરે છે.

૧૯૬૦ થી ૨૦૦૪ના ગાળામાં રાજયમાં વિપુલ માત્રામાં જમીનો લગભગ કુલ જમીનના ૧૬% વિવિધ કારણોસર સંપાદિત કરવામાં આવી જેમાંના અગત્યના હેતુઓ પાણી, વાહન વ્યવહાર તેમજ સંદેશા વ્યવહાર હતો (લોબો અને કુમાર, ૨૦૦૯). આ આર્થિક તંત્ર તેમજ ઉધોગો માટેની પૂર્વશરતો હોય તેમજ જમીનનો ઉધોગો માટેનો વપરાશે ૨૦૦૧-૨૦૦૨માં આકસ્મિક વૃદ્ધિ દેખાડી જેના માટે ઉધોગ નીતિઓ, નિયમો, કાયદાઓ તેમજ જરૂરી માળખાગત સુવિધાઓનું નિર્માણ મુખ્ય કારણો છે.

ઉધોગોને અપાયેલી જમીનના આંકડા છૂટા છવાયા છે જે વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી એકઠા કરવા પડે. કારણે કે સરકાર પાસેથી વિગતવાર આંકડા ઉપલબ્ધ નથી. કેટલાક આંકડા મહેસૂલ મંત્રીએ વિધાનસભામાં રજૂ કર્યા તે ચેતવણીરૂપ છે. ૨૦૦૭-૨૦૦૯ના વર્ષોમાં લગભગ ૨.૨૧ કરોડ ચોરસ મીટર જંગલ જમીન ઉધોગોને આપી દેવાયી. લાગતા વળગતા એકત્રિત કરેલા જાહેર દસ્તાવેજો પણ બતાવે છે કે ૭૮૮૩૮૦૫૬૮.૮૦ ચો.મી. (૭૮,૮૩૮ હે) જમીન ઉધોગોને અપાઈ (ગૌચર અને પડતર જમીનો) આ આંકડાકીય ગુપ્તતા એ તેનાથી પણ વધારે ગંભીર અને ચેતવણીરૂપ છે. આ સંદર્ભે મહેસૂલ વિભાગમાં થયેલ માહિતી અધિકાર હેઠળના પ્રશ્નોની અરજીઓ વિશે મ્હોં ફેરવી લેવામાં આવ્યું અને એમ કહેવામાં આવ્યું કે “આ માહિતી વિભાગ પાસે ન હોવાથી આપી શકાય તેમ નથી”.

ઉધોગોને જમીનના મોટા પ્રમાણમાં હસ્તાંતરણને પરિણામે જમીનોની માલિકી કેટલાક જૂથ ઔધોગિક એકમોની (અડાણી, એસ્સાર, ટાટા, એલ.એન્ડ.ટી. રિલાયન્સ....)બની રહી છે. સ્પેશ્યલ ઈકોનોમિક ઝોનમાં ૫૦% જમીનનો ઉપયોગ બિન-પ્રક્રિયાલક્ષી કામો જેવા કે શૈક્ષણિક સંસ્થા, દવાખાનાઓ, રહેણાંકના મકાનો અને વ્યાવસાયિક સંસ્થાના વિકાસ માટે કરી શકાય. જેને પરિણામે એક બાજુ જાહેર જમીનોનું નીજીકરણ થઈ રહ્યું છે અને બીજી બાજુ જમીનો સ્થાવર મિલકતોમાં ફેરવાઈ રહી છે. જે તેના ભાવોની ગેરવાસ્તવિક કિંમતોમાં વધારો કરે છે. આવાજ કિસ્સાઓ જી.આઈ.ડી.સી.ના કેસમાં પણ બની રહ્યા છે. જે ઉપયોગ/હેતુ માટેના કરારની મુદ્દત વધારાઈ રહી છે. જમીન ભાડા પટ્ટે રાખનારને જમીનો ઊંચી કિંમતે ખરીદવાની પરવાનગી આપી ભાડા પટ્ટાની શરત મુકત માલિકીની શરતમાં ફેરવાય છે. આ સીમાંત માલિકીના સંસાધનોને જાહેર હેતુમાં હસ્તાંતરિત કરી ફરીથી તેનું ઉધોગો અને વ્યપારીઓની માલિકી હેઠળ નિજી જમીનમાં ફેરવે છે જે નાના અને મધ્યમ ખેડૂતો વિરૂધ સ્પષ્ટ પક્ષપાત દર્શાવે છે.

હકીકતમાં સરકાર કે જેણે આવા રાષ્ટ્રિય સંસાધનોના ટ્રસ્ટી તરીકે ફરજ બજાવવી જોઈએ (ખાસ ગુજરાતના સંદર્ભે) તે આવા સંસાધનોની માલિકીની રૂએ ઉતાવળે દલાલી કરવાની હોડમાં જણાય છે. સંસાધનો કે જેના ઉપર મોટા ભાગના ગરીબો, સંસાધનો કે જમીન વિહોણા પરિવારો, માછીમારો, ખેડૂતો, માલધારીઓ નભે છે.

વળી, આપણને કહેવામાં આવે છે કે જે જમીનો ઉધોગોને આપવામાં આવે છે તે ખરાબાની કે પડતર જમીનો છે. પણ આ જમીનોને જાહેર ક્ષેત્રે છતી કરાતી નથી. જો કે અમારી ઉપરછલ્લી પૂછપરછને

પરિણામે જાણવા મળ્યું છે કે જી.આઈ.ડી.સી.એ. સંપાદિત કરેલી ખેતીની અંગત જમીનો પણ 'ખરાબાની જમીન' તરીકે વર્ગીકૃત થઈ જાય છે. ગૌચર જમીન જયારે ઉધોગોને ફાળવવામાં આવે છે ત્યારે, રિલાયન્સ ઉધોગના કિસ્સામાં જામનગરમાં બન્યુ તે પ્રમાણે જિલ્લા કલેકટર જ ગ્રામ પંચાયતને આદેશ આપે છે કે આ જમીનને 'ગૌચર જમીન'ના વર્ગમાંથી કાઢી પડતર જમીન તરીકે ફરીથી વર્ગીકૃત કરવામાં આવે. આમ, ઉધોગોને જે જમીનો ફાળવવામાં આવી તે મૂળ ખેતીની અંગત જમીન કે ગૌચર જમીનો હતી તેની જાણ નથી. ઔધોગિક એકમોને ભેંટમાં મળેલી જમીનો ખરેખર જંગલ જમીન અધિકાર અંતર્ગત આદિવાસીને મળવાપાત્ર જમીનો કે દલિતોને મળવાપાત્ર જમીનો કે ગૌચર વિકાસની જમીનો છે. ઉધોગોને મળતા નીતિગત કે જાહેર નાણા સંબંધી પ્રોત્સાહનો ખેતીને મળતા પ્રોત્સાહનો જેવા નથી (જેમાં ખેતીલક્ષી વ્યાપાર એ ખેતીની આપણી સમજથી જુદા છે.) ઔધોગિકરણનો આવેષયુકત વાર પર્યાવરણ પર દબાણ ઉભુ કરે છે જેનાથી પારંપરિક જીવનનિર્વાહ પર ભયની સમસ્યા ઉભી થઈ છે. એન.એસ.ડી.પી.માં સતત વધારો ઉપરાંત ગુજરાતમાં તીવ્ર ભૂખ (લગભગ ૪૨ ટકા બાળકો કુપોષિત છે) એ ખરેખર અચરજની વાત નથી. ઉદારીકરણ, નીજીકરણ અને વૈશ્વિકરણની નફાકરણ અસરો ગળે ઉતરે એમ નથી.

ગુજરાતના વિકાસને ગુજરાતના ગરીબોએ, આદિવાસીઓએ, દલિતોએ, મુસલમાનોએ, મહિલાઓએ અથવા માલધારીઓએ, અગરિયાઓએ, માછિમારોએ, જમીન વિહોણા કામદારોએ નાણાકીય ટેકો કર્યો એમ કહેવામાં સહેજે અતિશયોકિત નથી. વિકાસમાં તેમની સહભાગીતાને માની લેવામાં આવી છે અને તેના ફાયદા તેમને નાગરિક તરીકે મળી રહ્યા છે તેમ ધારી લેવામાં આવે છે. ગુજરાતના વિકાસનું સાક્ષેપ દ્રશ્ય હયાત ઉદાહરણ માટે તહોમતનામા સમાન છે જેમાં તેમની અવગણના બાજુએ કરવા તથા ચૂપ કરી દેવા જેવા કારણો છે. જમીન હસ્તાંતરણના સાધનો (કાયદા, સરકારી ઠરાવો, સૂચનાઓ)મોટા ભાગે કાયદાકીય છે જેનાથી તેમાં દેખાતી ગેરકાયદેસરતા હોવા છંતાય ન્યાયાલયમાં પડકારવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ન્યાયાલયોએ ઉદારીકરણ, નીજીકરણ અને વૈશ્વિકરણને નીતિ તરીકે જાણે ખરીદી લીધી છે. અને આમ, ઘણાં કિસ્સામાં દેખાય છે તેમ સાબિતિ માટે કાયદારૂપ પડકારો છે. મહુવાના કિસ્સામાં કે કચ્છના ભદ્રેશ્વરમાં એમ.એ.એસ.એસ.ના લોકો દ્વારા થયેલ વિરોધના દેખાવો જ અત્યારે તો સૌથી સારી રીતે ચાલતી પધ્ધતિઓ લાગે છે.

નજીકના ભવિષ્યમાં આવા મુદ્દાઓ કેન્દ્ર સ્થાને લાવી ઉજાગર કરવાની તેમજ સરકાર ઉપર દબાણ લાવી જમીન ઉપયોગની વિશ્વસનીય આંકડાકીય માહિતી મેળવવાની તાતી જરૂર છે. સમયાંતરે વિકાસના જે મોડેલના આપણે સાક્ષી બની રહ્યા છીએ તેને પડકારવાની જરૂર છે. જે વિકાસ રાજય આપણા ઉપર લાદી રહ્યું છે તે વિકાસની વ્યાખ્યાને પડકારવાની જરૂર છે અને તેના જવાબો અને પ્રત્યુતરો મેળવવાની જરૂર છે.

◈◈◈

work of those with sick mentality. the handiwork of people with sick Most of the Congress leaders in the

Report lambasts govt over faulty land acquisition policy

The research conducted by Behavioural Science Centre of St Xavier's College states that development has only benefitted a selected few industrialists and urban elite

Nishkarsh Pandey
amfeedback@indiatimes.com

Report says the state's economy is booming, but it is being encashed by a few people

A research report brought out by Behavioural Science Centre of St Xavier's College has come down heavily on the state government's land acquisition policy. As per the detailed study, despite all the rhetoric about Gujarat's economic boom, the reality is that these developments has only helped a selected few industrialists and urban elite.

The report, 'Development' versus People: Gujarat Model of Land Acquisition and People's Voices', prepared by Persis Ginwalla, who led the research team, was released by sociologist Ghanshyam Shah and author Achyut Yagnik on Thursday.

Alka Palrecha, an architect and activist associated with NGO, People in Centre, who has contributed to the report, said, "This report deals with the faulty land acquisition policy of the state government. While it is true the state's economy is booming, it is being encashed by a few people. At the core of it is the Land Acquisition Act of 1894, which empowers the state governmnet with excessive powers. At times, privately-held land is acquired by the government in a manner which helps only the corporate sectors and powerful politicians at the cost of thousands of land owners."

According to Mahesh Pandya of NGO Paryavaran Mitra, who provided inputs and secondary data for the report, said, "This report contains two instances wherein companies have benefitted at the cost of people, mostly poor. The first is the case of Adani Port SEZ at Mundra in Kutch. Mangrove destruction along the coast of Kutch has been widely reported. Yet the central government and state government have not thought it fit to take action against the company."

The destruction of mangrove poses a serious threat to ecology of the area and increases chances of cyclones, which could result in massive loss of lives, Pandya said.

In another instance, Dahej SEZ jointly set up by GIDC and ONGC has been brought under the scanner. It has been argued in the report that GIDC acquired the land from farmers almost a decade earlier. But since the land remain unutilised for at least 5 years, it should have (legally) reverted back to the original owners, which did not happen.

Besides, GIDC used this land for SEZ which was not the original plan when the land was acquired, thus constituting 'change of purpose', another legal violation.

Ahmedabad Mirror_29June12

Book release: Behavioural Science Centre organized a book release function. The book deals with the impact of land acquisition as well as land alienation in Gujarat. The book was released by sociologist Dr Ghanshyam Shah.

Times of India_29June12

'Land acquisition has created social unrest'

States a study by Behavioural Science Centre of St Xavier's College, Ahmedabad. A seminar for discussion on the same was organised on Thursday where farmers, NGOs and the research team talked about how fertile land is encroached upon and given to industries in the name of development.

Ashwini Ramesh

'The explicit detail on the scenario of land acquisition from the marginalised in favour of private players has created a complete discourse and social unrest among the poorer strata of the society. In the name of 'economic development', fertile land of farmers are encroached upon and given to industries'.

The above statements summarise 'Gujarat Model of Land Acquisition and People's Voices' – a study by Behavioural Science Centre of St Xavier's College, Ahmedabad. The findings and conclusions of the study were released in a seminar conducted in the college premises on Thursday.

What is the study about?

As per the study, the state is witnessing 'non-inclusive' growth and development.

The study was done with Vibrant Gujarat summits as the backdrop on the path of development. This move has entailed huge land transfers from farmers to industries, and farmers to government through various instruments for purposes as varied as infrastructure, coastal and port development. Nevertheless, these transfers include sale of commons, gauchar, and forestland for public purpose.

It was also noticed that any land, except forest and agricultural, is named 'wasteland'. Common people being ignorant towards this concept of wasteland understand this land to be of no use. Hence, such land is used for at least 30-40 different purposes and it is claimed that the government seemingly shows vested interest in these wastelands.

Model acquisition?

Thursday's seminar held at the Behavioural Science Centre in St Xavier's College saw participation from NGOs, farmers, and research team. They discussed extent of land acquisition by Gujarat Industrial Development Corporation (GIDC), its modes of acquiring them, usage and legal issues or legalities bypassed. The NGOs said that people's movements should be encouraged.

The proposed construction of nuclear power plant in Mithivirdi in Junagadh has led to agitation among farmers in the area. They said that their lands will be encroached by the government or private party in near future without even giving them any notice of encroachment by the government or any private party. "About 777 hectares of fertile land is planned to be acquired," said Shakti Sinh, sarpanch of Jaspura.

About 12 farmers from Mithivirdi, Jaspura and Mandva were present at the seminar. They expressed angst saying that their fertile lands are the only source of income for them. Mangoes, groundnut, wheat, moong and other vital crops are grown round the year.

"After seeing the repercussions on heath issues in Fukushima and Nagasaki, we fear a similar situation in our village with the proposed nuclear plant," said Sinh.

The meet also saw discussion on several other issues that are plaguing the state. It was mentioned that there is acute malnourishment, anaemia among women and girls, low sex-ratio and CSR, and high levels of poverty and hunger. And, as a result of this, the much hyped economic growth will see its impact on a very small segment of society – only "the rich".

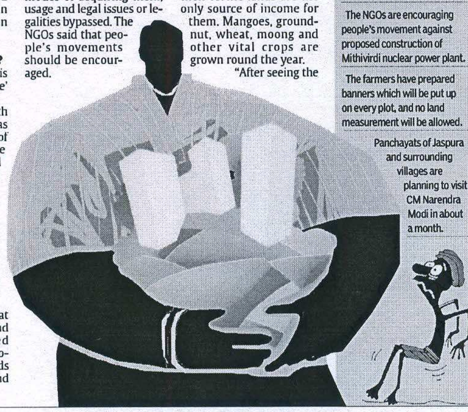

AT THE SEMINAR...

The farmers have decided to go for 'negative voting' in the upcoming assembly election if their land is acquired.

The NGOs are encouraging people's movement against proposed construction of Mithivirdi nuclear power plant.

The farmers have prepared banners which will be put up on every plot, and no land measurement will be allowed.

Panchayats of Jaspura and surrounding villages are planning to visit CM Narendra Modi in about a month.

V, ministry indeed played | hope that he spends the rest of his | (June 28). The Aadhaar

DNA_29June12